

Olosz Katalin

Népköltészeti gyűjtések Erdélyben a néprajz önálló tudományterületté válásának időszakában (1889–1914)

A magyar népköltészet kutatásának történetével foglalkozó szakirodalom a dualizmus korát egybehangzóan a népköltészet tudományos vizsgálatának kezdeti időszakaként határozza meg. A nagyjából fél évszázadra terjedő időszakon belül a kutatók további két, egymással szorosan összefüggő alegységet különböztetnek meg: a kiegyezéstől a századfordulójig terjedő periódust, és a 20. század elejétől az első világháború kitöréséig tartó másfél évtizedet. A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozatának elindításával és a Kálmány Lajos gyűjtőtevékenységével fémjelzett első időszakot a szabatosabb gyűjtés igényének, a tudományos módszerek kialakulásának, a magyar népköltészet teljesebb feltárásának korszakaként jellemzi a szaktudomány. A második periódust Vikár Béla, Kodály Zoltán és Bartók Béla fellépésétől számítjuk, vagyis a szöveg és dallam egységében végzett, a hangrögzítés új technikai vívmányát, a fonográfot is felhasználó gyűjtési módszer meghonosodásának időszakaként tartjuk számon. A két alegység közötti korszakhatárnak a századforduló körüli évekre való helyezése önkéntelenül is arra a következtetésre vezet, hogy a minőségi változást a néprajztudomány intézményrendszerének 19. század végi kiépülése hozta magával. Mint ismeretes, 1889-ben alakult a Magyar Néprajzi Társaság (akkori nevén Magyarországi Néprajzi Társaság), a következő évben megindult e társaság szakfolyóirata, az *Ethnographia*, s az 1890-es évek végére a néprajzi oktatás is helyet kapott a felsőfokú képzésben: a néprajztudomány első habilitált professzora, Herrmann Antal, 1898-ban kezdte meg néprajzi előadásait a kolozsvári tudományegyetemen.

A továbbiakban arra keresünk választ, hogy milyen hatással volt a kiépülő néprajzi intézményrendszer a népköltészet kutatására, s egyáltalán,

milyen tényezők határozták meg a századforduló körüli évtizedek folklór-kutatását. Kezdjük az első kérdéssel!

A Magyar Néprajzi Társaságban indulásakor az etnológiai–antropológiai szemlélet uralkodott. Célját az alapszabályzat „a magyar állam és a történelmi Magyarország mai és egykori népeinek tanulmányozása”-ban jelölte meg (Kósa 1989: 17), a kutatás tárgyát pedig „az ország mai és egykori népeinek eredete, fejlődése, állapota; etnikai jelleme és antropológiai mivolta; a néplélek és a népélet nyilatkozatai: [...] életmód, foglalkozás, lakás, eszközök, díszítés, zene és költészet, tánc és játék, szokások és erkölcsök, szólásmód és közmondás, hagyomány és monda, babona és ráolvasás, népmese és találós mese, népdal és rege stb., végre az ország lakóinak testalkata” vizsgálatában körvonalazta (Kósa 1989: 17). Jóllehet az alapszabályzat értelmében a Néprajzi Társaság érdeklődési köre kiterjedt volna a népköltészet gyűjtésére és vizsgálatára is, működésének korai szakaszát múzeumpartoló tevékenység, a tárgyi néprajz és etnológia iránti fokozott figyelem jellemezte. Megalakulása és kezdeti tevékenysége ily módon alig befolyásolta a századvég folklórszemléletét és gyűjtőtevékenységét. Ugyanez elmondható az *Ethnographia* első évfolyamairól is, amelyekben csak elvétve kaptak helyet népköltészeti szövegközlések, s azok is jobbra a nemzetiségek folklórából hoztak mutatóanyagokat. Az *Ethnographia* megjelenésének tulajdonképpen még kárát is látta a szövegfolklór-kutatás: a *Magyar Nyelvőr*, amely addig rendszeresen közölt népköltészeti szövegeket, a szakfolyóirat megjelenése után többé nem tartotta feladatának a folklóradatok publikálását, felhagyott ilyen irányú ténykedésével. Ami pedig a néprajzoktatás irányvonalát illeti, azt természetszerűen határozta meg az a tény, hogy Herrmann Antal volt egy személyben a Néprajzi Társaság szervezője, orientációjának kialakítója és a kolozsvári egyetem néprajzprofesszora. Nem véletlen tehát, hogy Herrmann Antal első tanítványai közül nem folklór-, hanem jeles néprajzkutatók kerültek ki, mint például Györfly István és Viski Károly, mint ahogy azt sem tekinthetjük véletlennek, hogy Viski Károly filológiai képzettsége, nyelvészeti érdeklődése folytán kezdett népköltési gyűjtésbe ifjú kutatóként (vö. Olosz 2011: 9–70).

Mindent összevetve, elmondhatjuk tehát, hogy a 19. század végén kiépülő néprajzi intézményrendszernek közvetlen hatása és befolyása nem volt a századforduló körüli évtizedek népköltészeti kutatásaira. Mindéből pedig az következik, hogy a népköltészet gyűjtése-kutatása terén

minden maradt a régiben: a népköltészet fogalmi kérdéseinek, a gyűjtés és publikálás módszertanának elvi tisztázása és gyakorlati megvalósítása továbbra is a Kisfaludy Társaság hatáskörében maradt. Egy olyan irodalmi társaság hatáskörében, amelynek folklórról kialakított nézetei és elvárásai valamikor a 19. század hatvanas éveiben fogalmazódtak meg, és mit sem változtak az évek-évtizedek múltával. Nem változtak, mert a Társaság vezetőtestületében nem következtek be olyan változások, amelyek gyökeres fordulatot idéztek volna elő a Kisfaludy Társaság ideológiai-esztétikai orientációjában. A nép-nemzeti iskola eszményeit továbbéltető Kisfaludy Társaság hovatovább a hivatalos irodalom és a merev akadémizmus szószólója lett, amely a századforduló éveitől egyre inkább szembekerült a magyar irodalom megújulásával.

A társaság folklórientációjában már csak azért sem mehetett végbe szemléletváltás, mert azt személyi mivoltukban is ugyanazok képviselték és határozták meg, mint a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozatának elindításakor. Mind Gyulai Pál, mind Arany László föltétlen híve és meggyőződéses képviselője volt annak a folklórgyűjtési és publikálási elgondolásnak, amelyet a népi prózára vonatkozóan Arany János fogalmazott meg a hatvanas évek elején, s amelyet a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* szerkesztőjeként Gyulai Pál emelt igazi normává és egészített ki további szabályérvényű elvárásokkal a verses népköltészetre vonatkozóan. A balladák, dalok, mesék változataira csak akkor figyeltek, ha lényeges esztétikai többletet hoztak az addig ismertekkel szemben; a szövegek kiigazítása, a szövegalakítás hallgatólagosan elfogadott és gyakorolt eljárás volt; a mesék újrafogalmazása egyenesen kötelező elvárás volt; a töredékes szövegek – ha nem egészítették ki a gyűjtők – eleve szóba se jöhettek, mert a népköltészetet stabil esztétikai minőségnek fogták fel, amely időtlen, politikumon, aktualitáson felül áll, s éppen ezáltal tudja betölteni annak a tiszta forrásnak a szerepét, amely a nemzeti irodalom megújulásának biztosítója. Ilyen elvárások mentén szerkesztette Gyulai Pál és Arany László az 1872-ben indított *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első három kötetét (MNGY I. 1872, II. 1872, III. 1882), s nincs kétségünk afelől, hogy továbbra is ezekhez az elvekhez ragaszkodtak volna – ha váratlanul nem szakad meg a sorozat. A nyolcvanas évek végén még úgy számolt a Kisfaludy Társaság, hogy 1890-ben ki tudják hozni a *Magyar Népköltési Gyűjtemény*

negyedik kötetét¹ – Vikár Béla Somogy megyei gyűjtését –, de a kilencvenes évek folyamán nem került sor annak kiadására. És nem került sor más gyűjtemény közzétételére sem. A 19. század utolsó évtizedére a Társaság pénzügyi helyzete oly mértékben megromlott, hogy a sorozat folytatása lekerült napirendről. Miként egy évekkel későbbi ülés jegyzőkönyve rögzíti: „A Kisfaludy Társaság kedvezőtlen pénzügyi helyzete miatt, melyet a kamatláb csökkenése idézett elő, egyik legáldásosabb, legfontosabb munkásságát volt kénytelen abbahagyni, a népköltési termékek gyűjtését és kiadását.”²

Mindezek következtében a kilencvenes évek elejére furcsa, ellentmondásos helyzetbe került a magyar népköltészet kutatásának ügye. Ekkorra két olyan intézmény is működött, amely elvileg felvállalta, feladatának vallotta a népköltészet gyűjtését és közzétételét, de egyik sem fejtett ki ilyen irányú tevékenységet. A régebbi intézmény, a Kisfaludy Társaság anyagi helyzetének megrendülése miatt kénytelen szüneteltetni korábban megkezdett folklór-programját és a vele összefüggő kiadói tevékenységét, az éppen hogy megalakult Magyar Néprajzi Társaság pedig két-három évi működés után máris válságba sodródott. A válság okát nem pusztán abban a tényben kell keresnünk, hogy a Társaság önfenntartásának elképzelése nem vált valóra. A néprajz fogalmának korabeli tisztázatlansága, a Társaság szervezeti felépítése, személyi ellentétek, valamint a szakemberhiány is nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Néprajzi Társaság a kilencvenes évek elejére működésképtelenné vált. Mint Kósa László írja, „a néprajz akkor verekedte ki önrendelkezését, amikor a hazai tudományos életben nagyarányú ágazati differenciálódás és polarizálódás folyt, a Társaság tagságának összetétele sajátos módon mégis interdiszciplináris lett

¹ Beöthy Zsolt titkári jelentésében, melyet a Kisfaludy Társaság 1890. február 9-i közgyűlésén terjesztett elő, így fogalmaz: „Reményünk van hozzá, hogy ez év folyamán új kötettel, immár a hetedikkel gyarapíthatjuk magyar népköltési gyűjteményünket is. Erdélyi úttörő munkáját folytatjuk...” *A Kisfaludy Társaság Évlapjai*, Új folyamán, 24. kötet, 1889–1890. Budapest 1890, 15. – Beöthy az Erdélyi János-szerkesztette *Népdalok és mondák* három kötetét is beszámította a *Népköltési Gyűjtemény* sorozatába, így beszélhetett a készülő kötetről hetedikként. – Azt, hogy az új kötet Vikár Béla Somogy megyei gyűjtése lett volna, Vikárnak egy gyűjtési beszámolójából (Vikár 1891) és egy későbbi leveléből következtettük ki.

² Jegyzőkönyv a Kisfaludy Társaság 1897. június 16-án tartott havi üléséről. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei. 1895–97*. Kézirat a MTA Könyvtára Kézirattárában, Budapest (A továbbiakban: MTAK Kézirattára). Jelzete: Ms. 5774. 60. pont.

és maradt, nemcsak az alapítást követő néhány esztendőben, hanem még legalább három-négy évtizedig” (Kósa 1989: 27). Ez azt jelenti, hogy noha 1892-ben új alapszabályokkal átszervezték a Néprajzi Társaságot, személyi feltételek és anyagi lehetőségek dolgában továbbra sem történt lényegi változás. A folklór ügye a Néprajzi Társaság választmányának látókörébe alig, vagy csak a periférián került be.

Ennek a magatartásnak a hátterében gyaníthatóan az is meghúzódott, hogy a Néprajzi Társaság indulásától fogva figyelembe vette a Kisfaludy Társaság népköltésszettel kapcsolatos addigi tevékenységét, „számított” a Kisfaludy Társaságra, mint olyan intézményre, amely anyagi lehetőségei és személyi állománya folytán továbbra is a folklórkutatások patrónusa lesz. Írásos nyoma ugyan nincs annak, hogy folklór-ügyekben bármiféle megállapodás született volna a két intézmény között, de abból, hogy az újonnan alakított Néprajzi Társaság nem keltett szakmai féltékenységet a Kisfaludy Társaságban, arra következtetünk, hogy hallgatólagosan mindkét intézmény elfogadta a kínálkozó „munkamegosztás” lehetőségét. A Néprajzi Társaság már csak azért is, mert szűkös anyagi körülményei között könyvkiadásra, gyűjtési utak költségeinek fedezésére aligha gondolhatott, a tagdíjából befolyó összegből az *Ethnographia* számainak megjelenítésére sem futotta maradéktalanul. A „számításokba” azonban hiba csúszott: nem volt előrelátható, hogy a kilencvenes évekre a Kisfaludy Társaság anyagi helyzete is megrendül, s emiatt abba kell hagynia „legfontosabb munkásságát, a népköltési termékek gyűjtését és kiadását.” A 19. század utolsó évtizedét – a látszat ellenére – mégsem tekinthetjük eredménytelen, meddő időszaknak. Mind a Kisfaludy Társaság, mind a Magyar Néprajzi Társaság működésének egy olyan szakaszát jelölhetjük meg a kilencvenes évek második felében, amely döntő módon befolyásolta 20. század eleji tevékenységüket. A változás/változtatás lehetőségét mindkét intézmény életében az a felismerés hozta, hogy önerőből nem képesek megkezdeni vagy folytatni a szájhagyományok gyűjtését és közreadását. E felismerés jegyében mindkét intézmény állami támogatásért folyamodott.

Először a Néprajzi Társaság lépett, mégpedig a zenei hagyományok gyűjtése érdekében: terjedelmes emlékiratot nyújtottak be Csáky Albin oktatásügyi miniszterhez, melyben támogatást kértek a zenei hagyományok országos gyűjtésére, arra, hogy képzett zenészek gyűjtőútjainak költségeit fedezni tudják (Sebő 2006: 22). A folyamodványnak eredménye

nem lett. A millennium évében aztán Vikár Béla javaslatára újabb kísérletet tettek az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternél, Wlassics Gyulánál. 1901-ben Vikár így emlékezett az 1896-os történésekre: „Ezt az ügyet én pendítettem meg akkor a magyar néprajzi társaságban, mint annak titkára. Indítványoztam a választmány előtt, hogy az addigi gyűjtések kiegészítésére, de főképp a már ismeretes népköltési szövegekhez tartozó dallamok megmentése végett új és rendszeres gyűjtés történiék. Az eszmét választmányunk egyhangúlag elfogadta, s a vezetéssel az indítványtevőt megbízta” (Vikár 1901b: 133). Vikárnak az volt az elképzelése, hogy képzett zenészek gyűjtőútjainak finanszírozása helyett próbálkozzanak olcsóbb megoldással. „Olyan mód látszott előttem egyedül célravezetőnek – emlékezik Vikár –, amely nem kerül sokba, de mégis sokat ígér” (Vikár 1901b: 133). Ezt a kérdést egy fonográf beszerzésével és a folyamatos gyűjtés anyagi fedezetének biztosításával vélte megoldhatónak. Vikár így fogalmazott: „valamint az emberek és tárgyak képét tudományos vizsgálat céljára inkább fotografikus hűséggel megrögzítve kívánjuk bírni, mintsem egy művész egyéni felfogásának tükrében: úgy kínálkozott a szóban forgó dalban élő néphagyomány gyűjtésére szerintem a szakzenészek helyett a hangírógép, a fonográf alkalmazásba vétele, annál is inkább, mert ily módon a folklorisztikai cél elérését egyesíthetőnek véltem azon egyéb fontos érdekek szolgálatával is, melyekkel az ily gyűjtés kapcsolatos. Mechanikailag összeszedni és hamisítatlan mivoltában készen idehozni az élő népnyelvi és népzenei anyagot bármely irányú vizsgálat számára: ez volt szerintem a fonográf útján megoldandó feladat” (Vikár 1901b: 134). Elgondolását Vikár emlékiratban fejtette ki, amelyet 1896 őszén azzal a kéréssel terjesztett Wlassics Gyula vallás- és oktatásügyi miniszter elé, hogy tegye lehetővé egy fonográf beszerzését a Néprajzi Társaság számára. „A miniszter úr nemcsak a legkészségesebben és legnagyobb érdeklődéssel fogadta a kívánságot – emlékezik Vikár –, hanem a lehető leggyorsabban teljesítette is. Alig egy héttel az emlékirat beadása után kezemben volt annak kedvező elintézése és a fonográf költsége. – A gyűjtést, bízva a miniszter jóindulatában, és alkalmasabb vállalkozókat egyelőre nem találván, én magam kezdettem meg [...] ugyanazon év decemberében, a nagy magyar Alföldön, Borsod megye mezőcsáti járásában” (Vikár 1901b: 134).

„A kezdeti, technikai nehézségek leküzdése után – állapítja meg Sebő Ferenc – hamarosan a valóságban is kiderült az elképzelés helyessége”

(Sebő 2006: 30–31). 1897-ben állami támogatással megindult a gyűjtőmunka. Ennek ellenére az első év jó része feltehetően inkább technikai jellegű tanulmányokkal telt el, a teljes intenzitással folyó gyűjtés 1898-tól követhető nyomon. Ugyanabban az évben megszületett a határozat az újonnan alakuló gyűjtemény elhelyezéséről is. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium intézkedése révén – a fonogramgyűjtemény a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályára került, s a Néprajzi Osztály javaslata alapján létrejött egy egyezség, amelynek értelmében „a Néprajzi Osztály – minisztériumi engedéllyel – évenként 150 frt értékben vehet át Vikártól hengereket, darabonként 5 frt-jával. Mivel egy henger bolti ára 1 frt 50 kr, a fenti árban a gyűjtés költségei is benne foglaltatnak. Ennek fejében a gyűjtő köteles »a kifogástalan fonogramon kívül az illető népdal teljes provenienciáját, továbbá szövegét az Osztálynak beszolgáltatni.«” (Sebő 2006: 34). Vikár gyűjtői szorgalmát jelzi, hogy 1898 és 1912 között 689 darab viaszhengert adott át a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának³ a hozzájuk tartozó „támlapokkal” együtt (Sebő 2006: 35). A múzeum azonban nemigen tudott lépést tartani Vikár gyűjtői lendületével, finanszírozási gondok adódtak a hengerek átvétele körül, a Néprajzi Társaság pedig nemcsak a gyűjtőutak anyagi háttérét nem tudta biztosítani, de gondolni sem mert a Vikár-gyűjtések közzétételére. Így történhetett meg, hogy a zenei gyűjtések iránt érdeklődők szűk körén kívül sem a kortársak, sem a szaktudomány későbbi kutatói nem ismerték magát a gyűjteményt, annak dimenzióit és jelentőségét. Vikár Béla nevét – ha szóba került – inkább csak a fonográfós gyűjtés kezdeményezőjeként tartotta számon a tudománytörténet, Bartók Béla és Kodály Zoltán előfutáraként, nem pedig az ország csaknem minden régiójára kiterjedő, hatalmas népköltési gyűjtemény megalkotójaként, aki gyorsírásos feljegyzéseivel a fonográfós gyűjtés megkezdése előtt is a hiteles szövegrögzítés úttörője volt. A Magyar Néprajzi Társaság száz esztendőös történetét számba vevő Kósa László például így ír Vikár Béláról: a „bohém hajlamú Vikár Béla (1859–1945) eleinte szintén több tudományos eredményt ígért, mint amennyit teljesített. Nem vált hűtlenné a Társasághoz, egy ideig titkárkodott is, de inkább a fonográfós gyűjtés, az egzotikusnak számító nyelvek tanulása, a műfordítás,

³ Egy-egy viaszhengerre 2–4 dallamot lehetett rögzíteni. Ha hengerenként átlagosan három dallammal számolunk, Vikár kétezret meghaladó dallamot rögzített fonográffal, s gyorsírásos lejegyzésben nagyjából ugyanennyi szöveget.

legfőképpen pedig a gyorsírás érdekelte, nem lett valóságos folkloristává” (Kósa 1989: 36).⁴

Változás a Kisfaludy Társaság életében is csak akkor következett be, amikor a Társaságnak sikerült megnyernie Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter támogatását, aki 1898-tól kezdve folyamatosan folyósított előbb 1500, a későbbiekben 3000 forintot, kifejezetten „népköltési gyűjtésekre, s azok kiadására”.⁵ Ennek a támogatásnak köszönhetően a századforduló éveiben hatalmas lendületet vett a Kisfaludy Társaság megbízásával/támogatásával folytatott gyűjtőmunka. A korabeli iktatókönyvek és jegyzőkönyvek tanúsága szerint az ország minden sarkából érkeztek a folklórgyűjtés támogatását kérelmező beadványok, s pozitív elbírálásuk nyomán a beszámoló jelentések a végzett munkáról, illetve maguk az összegyűjtött folklórszövegek. Így gyűjthetett több éven keresztül Sebestyén Gyula a dunántúli megyékben, Mailand Oszkár Hunyad, Alsó-Fehér, Torda-Aranyos és Maros-Torda megyében, Jakab Miklós Udvarhelyszék „havasalji” járásában, Gönczi Ferenc a göcseji és hetési falvakban, Berze Nagy János Heves- és Jász–Nagykun–Szolnok-megyében, Mórincz Zsigmond Szatmárban; a Kisfaludy Társaság jelentős mértékű támogatásával folytathatta gyűjtőmunkáját Vikár Béla, aki tíz éven át, 1898–1907 között évről évre benyújtotta kérelmét, és évről évre megkapta az igényelt összeget ahhoz, hogy a nyári hónapokban eljuthasson az ország jellegzetes néprajzi tájegységeibe Somogytól Udvarhelyszékig, Hétfalutól a magyar alföldi tanyákig, a palóc vidék falvaitól Kalotaszegig; így nyert támogatást gyűjtőútjainak fedezésére Herrmann Antal (Erdély), Bene Lajos (Kalotaszeg), Bartha József (Palóc-vidék) Firtosváraíjai Deák Ferenc (Jászság),

⁴ Vikár Béláról csaknem napjainkig ez a kép élt, az új évezredben Sebő Ferenc és Küllös Imola kutatásai folytán indult meg a Vikár-hagyaték rendszeres és módszeres feltárása (vö. Sebő 2006, Vikár–Sebő–Küllös 2009).

⁵ Az 1898. május 25-i rendes havi ülés jegyzőkönyve. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei. 1898–1900.* MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 5775. 8. jegyzőkönyv, 35. pont. – A Kisfaludy Társaság korábban is támogatta kisebb-nagyobb összegekkel a népköltészeti kutatásokat, de akkor szinte kizárólagosan csak a magyarországi nemzetiségek folklórhagyományainak gyűjtőit segítette. Így kapott több rendben is támogatást például Mailand Oszkár román folklór- és etnológiai kutatásaira (1888, 1889, 1890, 1892), Herrmann Antal és Wlisslocki Henrik cigány népköltészet gyűjtésére (1886), Herrmann Antal délvidéki néptani és román etnológiai kutatásaira (1888), s Herrmann Antal közbenjárására Alexi György román folklórkutatásokra (1887).

Somogyi Gyula (Arad megye), Istvánffy Gyula (Borsod), Nyáry Albert (Pálóc-vidék). Amint a fenti felsorolásból kiderül, a támogatott gyűjtők közül többen is a Néprajzi Társaság jeles képviselői voltak. Ez a tény egyértelműen azt bizonyítja, hogy a népköltészet gyűjtése-kutatása tekintetében semmiféle rivalizálás nem volt a Néprajzi Társaság és a Kisfaludy Társaság között: Herrmann Antal ugyanúgy a Kisfaludy Társaság erkölcsi és anyagi támogatását kérte erdélyi népköltészeti kutatásai folytatásához, mint Vikár Béla, aki aligha tudta volna megvalósítani fonográfus gyűjtéseit a Kisfaludy Társaság hathatós segítyezése nélkül, vagy mint Sebestyén Gyula, aki az *Ethnographia* szerkesztőjeként is a Kisfaludy Társasághoz fordult gyűjtőútjai anyagi feltételeinek biztosításáért. Mi több, 1910-től Sebestyén Gyula egyszerre töltötte be a Néprajzi Társaság folyóiratának és a Kisfaludy Társaság *Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozatának szerkesztői tisztét.

A folklórgyűjtés fontosságának megítélésében, a színhagyományban élő költészet mentésének tárgyában a két intézmény között teljes volt az egyetértés. Feltehetően abban is hallgatólagos megegyezés munkált, hogy a népzene-kutatás a Néprajzi Társaság hatáskörébe került, a szövegfolklor gyűjt(et)ése és kiadása pedig továbbra is a Kisfaludy Társaságnál maradt. A gyűjtés módja, s főleg a folklórszövegek gondozása/kiadása tekintetében azonban nem egyezett a két intézmény képviselőinek véleménye. A korabeli jegyzőkönyvek, levelek, gyűjtői beadványok nézeteltérésekről adnak hírt, amelyek a Kisfaludy Társaság által képviselt irodalomesztétikai folklórszemlélet és a szövegalakítást elutasító, a hiteles szövegrögzítést és szövegközlést szorgalmazó nézet képviselői között támadtak. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy Vikár Béla *A népköltési gyűjtés új módszere* címmel legelőször a Kisfaludy Társaságban tartott fonográfus bemutató előadást 1897 áprilisában – vagyis alig négy hónappal az ilyen fajta gyűjtés elkezdése után. A jegyzőkönyvi bejegyzések tanúsága szerint a Kisfaludy Társaság 1897. március 31-én tartott ülésén tárgyalta Vikár Béla kérelmét, „ki a Társaságtól engedélyt kér, hogy az áprilisi ülésben a népköltési termékek gyűjtése közben szerzett tapasztalatairól felolvasást tartsa, s a közvetlenül fölvetett dallamokat phonograph segítségével bemutathassa.” Azon az ülésen megszületett a döntés is e tárgyban: „A társaság hajlandó az engedélyt megadni, de az esetleges kudarcot kikerülendő, az ülés előtt pár héttel próbát akar tartatni a phonograph-fal, s erre kiküldi Jakab Ödön, Radó Antal, Rákosi Viktor, Vargha Gyula és Zichy Antal

r. tagokat.”⁶ Miután a kiküldött bizottság meggyőződött arról, hogy Vikár és általa a társaság nem vall kudarcot a „hangtartó” gép bemutatásával, 1897. április 28-án sor került a felolvasásra. A jegyzőkönyv így rögzítette az eseményt: „Vikár Béla vendég, a társaság külön engedélyének alapján értekezést tart *A népköltési gyűjtés új módszeréről*, melyet a népdallamok megőrzésére ajánlott hangtartó (phonograph) bemutatásával kísér.”⁷

Vikár értekezését nem ismerjük, tartalmáról azonban két forrásból is tudomást szerezhethetünk. A felolvasó ülés másnapján a *Pesti Hírlap* tudósított a Kisfaludy Társaság üléséről. E szerint Vikár Béla „mindenek előtt a dallamok gyűjtésének fontosságát fejtegette” a nemzeti zene fejlesztése és a nemzetpolitika szempontjából, „kiemelte, hogy a dallamok gyűjtésének a hazai nemzetiségek zenéjére is ki kell terjednie, mert ezek közt szintén számos igazgyöngy és sok magyar kölcsön van, épp úgy, amint népünk is sok dallamot vesz át a nemzetiségektől.” [...] „A dallamok változatairól – folytatta a tudósító – új és meglepő adatokat közölt saját megfigyelései alapján. Példákkal mutatta ki, hogy a dallamok gyűjtése a szövegyűjtést is nagyban segíti elő. Sokszor egyes töredékek összetartozására vezet rá a közös dallam. Épp így fejtegette a szövegek változatait, néprajzi kritériumokból indulván és az új eredményeket mutatván ki. Ismertette behatón a gyűjtés módját: a »nótafák« jelentőségét. Végül ismertette a fonografikus fölvétel körüli eljárást és bemutatott néhány fonogramot a Telefon Hírmondó fölvételei közül s egy sorozatát saját dallamgyűjtéseinek, a halálra táncoltatott leányról szóló balada remek dalváltozatait, melyeket Vikár a legősibb magyar daloknak tart.”⁸

A másik forrás, amelyből az előadás tartalmáról, s közvetve a Kisfaludy Társaság népköltézzettel kapcsolatos nézeteiről értesülhetünk, Vargha Gyula bírálata Vikár értekezéséről, amelyet a szerző *A Kisfaludy Társaság Évlapja*iban való közzététel végett nyújtott be 1897 nyarán.⁹ Vargha Gyula, noha Vikár némelyik állításával nem értett egyet, közlésre érdemesnek ítélte az értekezést, mert, mint írja: „Tárgyával népköltésünk termékeinek új buzgó gyűjtője sok szeretettel s nagy szakavatottsággal foglalkozik; érdekesnél

⁶ Jegyzőkönyv a Kisfaludy Társaság 1897. március 31-én tartott havi üléséről. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei 1895–97*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms. 5774. 25. pont.

⁷ A Kisfaludy-Társaság 1897. évi április 28-dikán tartott r. havi ülésének jegyzőkönyve. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei 1895–97*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms. 5774. 33. pont.

⁸ A Kisfaludy-társaság ülése. *Pesti Hírlap*, 1897. április 29. Idézi Sebő 2006: 180–181.

⁹ Jegyzőkönyv a Kisfaludy-Társaság 1897. június 16-án tartott havi üléséről. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei 1895–97*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 5774. 61. pont.

érdekesebb dolgokat mond el úgy a gyűjtés módszeréről, mint a népdalok alakulásáról, vándorlásáról.” Nem értett viszont egyet Vikárral a hősi epika kérdésében, mint ahogy azt sem fogadta el, hogy Vikár szebbnek tartotta az általa gyűjtött Fehér Lászlóról szóló balladát, mint az Erdélyi János gyűjteményében található. „Ellenkezőleg – véli Vargha –, úgy látszik, hogy a Vikár változata megcsönkült, romlott alakban mutatja a balladát.” Kifogásolta azt is, hogy „néha Vikár Béla ismert dolgokat, mint ismeretleneket jegyez föl, például az orsó-lesésről. »Ne lesd el az orsóm, Mert ki nem válthatom«; nem valódi népdal, hanem Tompa *Virágos kenderben* kezdetű dalának egyik versszaka.” Végül szóvá tette az adatközlőkkel kapcsolatos fenn tartását: „Talán fölöslegesnek látszik, hogy az illető egyénnel, kiknek ajkáról a dalokat följegyezte, oly sokat foglalkozik; de ethnographiai szempontból ez nagyon igazolt. Formailag ugyan nincs előnyére az értekezésnek, ha azonban a tanulságokat nézzük, helyeselnünk kell Vikár Béla úr eljárását.”¹⁰

Vargha Gyula bírálatában fölsejlenek azok az elvárások, illetve elutasító felhangok, amelyek a Kisfaludy Társaság kiadói gyakorlatában, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* köteteinek szerkesztése során a későbbiekben hangsúlyos szerephez jutottak: a csonkának, romlottnak ítélt változatokat ugyanúgy elutasították, mint a már közölt szövegek variánsait, nem vettek tudomást a népköltészet és műköltészet közötti átjárhatóság tényéről, figyelmen kívül hagyták az etnográfiai szempontokat a folklór-adatok provenienciáját illetően stb.

Vikár értekezése a kedvező elbírálás ellenére sem jelent meg *A Kisfaludy Társaság Évlapja*iban – gyaníthatóan azért, mert a másik bíráló, Arany László nem készítette el referátumát. Az új gyűjtési módszerről, a hiteles dallam- és szövegrögzítés lehetőségéről, szükségességéről és módszeréről tartott előadás ennek következtében nyomtalanul eltűnt a Kisfaludy Társaság életéből: nemcsak a kéziratát nem őrizte meg a Társaság,¹¹

¹⁰ *A népköltési gyűjtés új módszere.* Írta Vikár Béla. Felolvastatott a Kisfaludy Társaság 1897. április 27[sic!]-diki ülésén. [Vargha Gyula véleményezése Vikár Béla dolgozatáról. – Budapest, 1897. november 19.] *A Kisfaludy Társaság iratai.* MTAK Kézirattára. Jelzete Ms 5746 – 37/1897.

¹¹ Vikárnak egy 1904-ben írott levelében találtunk magyarázatot a kézirat hiányára: „A népköltési gyűjtés új módszeréről írt dolgozatomra szükségem volna – írta Vargha Gyulának –, mert a finn-ugor társaság Értesítőjének szerkesztősége kéri tőlem közlés végett. Kegyeskedjél azt irattáradból alkalmilag előkerestetni, és költségemre hozzám visszajuttatni.” Vikár Béla levele Vargha Gyulához – Budapest, 1904. október 19. *Vargha Gyulának írott levelek.* MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 4758/ 57.

de gondolatai sem hatottak termékenyítően folklórral kapcsolatos tevékenységére. Már pedig a Kisfaludy Társaság ilyen irányú munkálkodása a századvégen új lendületet vett.

Az állami támogatás rendszeres folyósítása és a széleskörű gyűjtőmunka folytán a 19. század utolsó éveiben újra napirendre került a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* ügye. Akkor azonban nem jutottak túl a folytatás tervezetének elkészítésén, illetve a kiadóval folytatott tárgyalásokon. Időközben ugyanis újabb gondok és akadályok merültek föl: 1898 nyarán elhunyt Arany László, a sorozat társszerkesztője, az egyedül maradt Gyulai Pál pedig hamarosan lemondott tisztségeiről, előbb (1899-ben) elnöki funkciójáról, majd 1901. februárjában a *Népköltési Gyűjtemény* szerkesztéséről is.¹² Gyulai hajlott korára és irodalmi elfoglaltságaira hivatkozva vonult vissza a *Népköltési Gyűjtemény* szerkesztésétől, valójában azonban Vikár Bélának egy újságcikke állhatott lemondása háttérében. Vikár – annak apropóján, hogy állami támogatással újraindul a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* – a korábbi szerkesztők érdemeinek elismerése mellett a sorozat folklórszemléletének megújítását sürgette. A 20. század elején tarthatatlannak minősítette a Kisfaludy Társaság addigi kiadói gyakorlatát, a kor színvonalán álló gyűjtési és közlésmodot várt a Társaságtól, mert – amint fogalmazott: „Annak a szempontnak, mely a népköltést csak a költői szépség és szalonképeség föltételével becsüli meg, hátrálnia kell a tudományos szempont elől. A népköltési adatok érintetlensége, mely egyedül biztosítja a tudományos összehasonlítás lehetőségét, végre tért kell, hogy foglaljon a társaság felfogásában. Nem szabad egy vagy két ember, sőt a jelen nemzedék ítéletére bízni azt, hogy mi vessessék halálra a népi költés termékei közül, minek büntetése legyen a megcsonkítás és melyeknek jutalma a felcicomázás. Olyan eljárás lenne ez mai fogalmaink szerint, mint ha közölni akarván Magyarország flóráját, csak azon növényekre szorítkoznánk, melyek szerintünk szépek vagy jó szagúak és ki-rekesztenők a nem szépeket és rossz szagúakat! A népköltési tár továbbá nem lehet ifjúsági vagy szalonolvasmány, épp úgy, mint a népies díszítő ornamentika anyagát nem adjuk oda közvetlenül a diákok kezébe rajzmintának. Ami a népköltésből irodalmi célra felhasználható, azt megtalálja ott ki-ki, ha teljesen pontos szöveget közlünk is; sőt így biztosabban,

¹² Az 1901. február 27-i ülés jegyzőkönyve. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei. 1901-1902.* MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 5776. 4. jegyzőkönyv, 7. pont.

mert ha feldolgozzuk a néptől vett anyagot, ki felel azért, hogy nem hagyunk-e el olyasmit, amiből más, okosabb ember később valami szépet hozhatott volna ki? A legkisebb változtatás azzal a veszéllyel jár, hogy egy később esetleg nagyfontosságúnak bizonyulható nyelvi, mitológiai vagy más adatot semmisít meg, vagy legalább az illető hagyomány eredetének kutatóját tévútra vezeti” (Vikár 1901a: 2).

Vikár úgy vélte, hogy az új kihívásoknak csak úgy tudna megfelelni a Társaság, ha külön folklorisztikai szakosztályt alakítana hozzáértő külső tagok bevonásával. Javaslatát külön is eljuttatta a Kisfaludy Társasághoz, amely ugyanazon ülésén tárgyalta azt, mint amelyiken Gyulai Pál lemondását. Beadványában Vikár a következőképpen érvelt: „Abból az alkalomból, hogy a Társaság nagyérdemű főtitkára a legutóbbi közgyűlés elé terjesztett jelentésében a népköltési kiadványok közlésének módját is érintette, bátorkodom a m.[élyen] t.[isztelt] Társaság b.[ecses] figyelmét arra irányítani, hogy időszerű volna immár ebben a dologban a m. t. Társaságnak a követendő eljárást véglegesen megállapítania. Míg ui. ez meg nem történik, a népköltési gyűjtemények tervezett folytatólagos kiadása kezdetét nem veheti. Legyen szabad nekem, mint a társaság támogatásával kiegészített és a Főtitkár Úr említett nagyb. jelentésében is szereplő Somogy megyei Népköltési Gyűjtemény beadójának és különben is, a Társaság gyűjtőjének erre nézve javaslatot tennem. Javaslatom abban áll, hogy a t. Társaság alakítson a maga kebelében egy folklorisztikai Szakosztályt, melybe ismert szakemberek a Társaságon kívül álló körökből is meghívandók lennének, s e szakosztály intézze a népköltési gyűjtemények összes ügyeit. E szakosztály támogatása iránt a t. Társaság a nagyközönséghez is fordulna. E szakosztály lehetőség szerint rendszeresítené a népköltési közleményeket folyóirat útján vagy más célszerű alakban, kiképezné – ami eddig szintén hiányzik – a Társaság gyűjtőit egységes elvek alapján, s külön előadásokat tartana a közönség részére. Javaslatom alapszámját a sajtóban is megpendítettem, legyen szabad az illető lapot szíves tudomás végett ide mellékelnem.”¹³

¹³ Vikár Béla beadványa a Kisfaludy Társasághoz. Budapest, 1901. február 27. *A Kisfaludy Társaság iratai*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 5747 – 44/1901. – A mellékelt cikk Vikárnak a *Budapesti Napló* 1901. február elsejei számában megjelent *Magyar folklóre* című írása volt.

Döntés a Vikár-beadvány tárgyában a február 27-i ülésen nem született, a Társaság a „folklorisztikai ügyek jövőbeni intézésének előkészítésére” bizottságot nevezett ki,¹⁴ amely csak az 1901. november 27-i ülésen terjesztette elő jelentését. Idézek ebből: „A bizottság, bár örvendetes haladásnak tekinti, hogy a népköltési gyűjtés újabban a folklorisztikának szélesebb mezejére is kiterjed, nem lát rá okot, hogy a Kisfaludy Társaság, saját népköltési gyűjteményének szerkesztésénél, az eddig követett esztétikai irányt mással cserélje föl. A folklorának hazánkban is megvan a maga szerve, a Néprajzi Társaság, kár volna átcsapni ennek működési körébe. A Kisfaludy Társaság helyesebben jár el, ha megmarad saját feladatkörében, s azt igyekszik minél jobban betölteni. Ez azonban nem zárja ki, hogy amennyiben az esztétikai szempont sérelme nélkül teheti, a folklorisztikai szempontokra is figyelmet ne fordítson, sőt, ezáltal határozottan értékesebbé teendí gyűjteményét.”¹⁵ A bizottság a gyűjtemény szerkesztésével, mint egyedüli szerkesztőt, Vargha Gyula titkárt bízta meg, akit feljogosított arra, hogy „szükség esetén segítőtársat maga válasszon maga mellé”. Ugyanezen az ülésen Radó Antal javaslatára arról is döntés született, hogy „a társaság népköltési gyűjteménye szerkesztésénél a népdalok dallamára is kellő figyelem fordíttatik,” annál is inkább, mivel „a közelebb megjelenő regösénekeknek a dallamai is összegyűjtettek.”¹⁶

A fenti döntés megszületése és elfogadása után az események felgyorsultak. 1902 és 1908 között a *Magyar Népköltési Gyűjteménynek* hét új kötete hagyta el a nyomdát. Ezek között voltak olyanok, amelyeknek anyagát gyűjtők még a 19. század utolsó évtizedeiben jegyezték fel,¹⁷ többségük azonban 20. század eleji, új gyűjtéseket tartalmazott. És egy kivétellel mind olyan kötetek voltak, amelyeknek anyagát a Kisfaludy Társaság támogatásával gyűjtötték megalkotóik.¹⁸ A kivétel a *Hétfalusi csángó népmesék* kötete volt (1908), aminek anyagát Horger Antal minden támogatás nélkül gyűjtötte össze.

¹⁴ A bizottság tagjai: Gyulai Pál, Hegedűs István, Jakab Ödön, Riedl Frigyes és Vargha Gyula.

¹⁵ Az 1901. november 27-i ülés jegyzőkönyvéből. A *Kisfaludy Társaság Évlapjai*, Új folyam XXXVI. kötet, 1901–1902. Budapest, 1903. 166.

¹⁶ Uo. 168.

¹⁷ MNGY VI. (Vikár Béla: *Somogy megye népköltése*), MNGY VIII. (Sebestyén Gyula: *Dunántúli gyűjtés*)

¹⁸ MNGY IV. Sebestyén Gyula: *Regös-énekek*, MNGY V. *Regösök* (1902), MNGY VI. Vikár Béla: *Somogy megye népköltése* (1905), MNGY VII. Mailand Oszkár: *Székelyföldi gyűjtés* (1905), MNGY VIII. Sebestyén Gyula: *Dunántúli gyűjtés* (1906), MNGY IX. Berze Nagy János: *Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből*. (1907).

A tudománytörténet úgy tartja számon a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* 20. század elején megjelent köteteit, mint megbízható tudományos kiadványokat, amelyek minőségileg különböznek a sorozat 19. századi darabjaitól. Ha belelapozunk e kiadványokba, igazolódni látszik a minősítés helyessége: a Kisfaludy Társaság már nem ragaszkodott mereven a folklórszövegek irodalmi nyelvi közléséhez, mi több, nem zárkózott el a nyelvjárási sajátosságok jelölésétől sem, hajlandónak mutatkozott a dallamoknak legalább részleges publikálására, nem követelte meg a meséknek Arany János-i követelményekhez igazodó újraszövegezését. A kész köteteket látva valóban úgy tűnik, hogy a Kisfaludy Társaság sokat engedett korábbi szerkesztői/kiadói elvárásaiból, igyekezett megfelelni a huszadik századi új követelményeknek. Azt viszont nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy a gyűjtött anyagnak mekkora hányadát tartalmazzák a kötetek, mit és miért rostált vagy rostáltatott ki a szerkesztő, s az eredeti gyűjtések kéziratának hiányában még csak hozzávetőlegesen sem tudjuk felbecsülni a gyűjtők és a szerkesztő szövegalkító közbeavatkozásait. Már pedig ezekben a kérdésekben a Kisfaludy Társaság továbbra is mereven ragaszkodott korábbi álláspontjához, amire nemcsak némelyik kötet bevezetője utal, de konkrét hivatkozásokat is találunk a levelezésben és azokban a jelentésekben, gyűjtési beszámolóokban, amelyeket a támogatás fejében gyűjteményükkel együtt kellett benyújtaniuk a terepkutatóknak.

Azt, hogy a Kisfaludy Társaság a 20. század elején is ragaszkodott korábbi szerkesztői elveihez és eljárásaihoz, jól példázza Vikár Béla *Somogy megye népköltése* című kötetének kiadástörténete. Említettük korábban, hogy Vikár Somogy megyei gyűjtése már 1890-ben készen állt a kiadásra, mégis ez a kötet a Társaság szerkesztői elvárásai miatt, többszöri átszerkesztés, szövegcserek és kihagyások után csak 1905-ben hagyta el a nyomdát. A sorozatos nézeteltérést gyűjtő és szerkesztő(k) között alapvetően az okozta, hogy az 1889 nyarán gyorsírással lejegyzett meseanyagot, amely követte az élőszóbeli előadást (vagyis az akkor legkorszerűbb eljárással rögzített gyűjteményt), Vikár 1898-ban fonográfos gyűjtéssel, verses szövegekkel és dallamaikkal egészítette ki,¹⁹ és jogosan szeretne volna nyomtatásban is a hiteles, változtatás nélküli folklóradatot viszontlátni. Erre pedig a Kisfaludy Társaság nem sok hajlandóságot

¹⁹ Somogy megyei gyűjtőútjairól l. bővebben: Vikár 1891, Vikár 1899.

mutatott. A több mint másfél évtizedes huzavonáról Vikár Béla így adott számot 1904. október 19-én, Vargha Gyulához írt levelében: „[...] Sürgetéseimet a t[isztelet]díj iránt ne vedd rossz néven; nagyon érthető, hogy szabadulni óhajtottam életem e legkeservesebb munkájának minden ügyétől. Hiszen gyűjteményem már 17 évvel ezelőtt el volt fogadva a Kisf. Társ. részéről Simonyi Zs. és Arany L. bírálata alapján. Mikor ki kellett volna adni, nem került elő hosszú évekig. Végre Boroszklyval együtt átkutatván a Társ. lomtárát, nagy keservesen reáakadtunk. Akkor új bírálathoz követeztünk, s ebből folyólag a már approbált szövegek átírása a Társ. külön céljaira való tekintettel; majd újabb gyűjtés a dalok pótlásául. Végre, midőn a kiadás másodszer időszerűvé vált, a szövegek újabb kiostálása; ezután pedig az egész anyagnak a nyomdára való tekintettel alapos megrövidítése, melynek a mesék – a legbecsesebb rész – leginkább megadták az árát. Végül még egyszer baj a mesék körül, noha a hozzájuk írt bevezetés megmondja, hogy az a szempont, melyet Te érvényesíteni akarsz, a közlésben mellőzve van. Tudományos lelkiismeretem most már meg nem engedí, hogy ettől az állásponttól eltérjek s az Imprimatura küszöbén újabb lényeges változtatásokba menjek bele. Az ellen nincs kifogásom, hogy a »nehezményezett« darabok egészen kimaradjanak és másokkal pótoltsanak: tessék választani a kézirat szövegekből, melyeket a nyomdának átadtam, de azokra nézve is fenn kell tartanom azt az elvet, hogy vagy úgy, ahogy vannak – apróságoktól eltekintve –, vagy sehogy. Én nem tehetem ki magamat annak, hogy gyűjteményemet elavult álláspont képviselőjeként joggal megtámadja épp az a közönség, melyre a kötet első helyen számít: a néprajz barátai és művelői. Ezek pedig tudják, hogy a népmesére nézve a közlésnek azon módja, melyet nyújtok, az egyedül megengedhető. Az írói köröket pedig nem szabad oly alacsonyra taksálnunk, hogy az így nyersanyagul közölt mesékből ki ne tudjanak okosodni; ha van költői értéke valamely darabnak, azt ők észreveszik így is. Arra kérlek tehát, méltóztassál meghagyni a kiszedett összes meséket lényegben változatlanul, vagy a rendelkezésre álló kéziratból másokkal pótolni ugyanily módon. E művelet munkáját és költségét azonban részemről már legjobb akarat mellett sem vállalom. Ez már a Társaság dolga, ill. a tied.”²⁰

²⁰ Vikár Béla levele Vargha Gyulához – Budapest, 1904. október 19. *Vargha Gyulának írott levelek*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 4758/ 57. – Ua. In: Sebő 2006: 163–164.

Tudatában vagyunk annak, hogy Vikár Béla Somogy megyei gyűjtésének kálváriája a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* történetében is extrém esetnek számít: Vikár új gyűjtési módszere, korát meghaladó modern folklórszemlélete szöges ellentétben állt a Kisfaludy Társaság irodalom-esztétikai szempontokhoz mereven ragaszkodó elgondolásával, a két álláspont összebékítési kísérletei szinte megoldhatatlan konfliktusok sorát eredményezték. A Vikár-kötet esete azonban mégis szimptomatikusnak mondható, mert benne sűrítve és kiélezetten jelentkeztek mindazok az ellentétek, amelyek a régi és új folklórkoncepció között feszültek.

Hogy milyen tilalakkal, milyen elvárásokkal kellett számolniuk azoknak a gyűjtőknek, akik a Kisfaludy Társaság támogatásával végeztek terepmunkát, illetve akik a Kisfaludy Társaság sorozatában szerették volna megjelentetni gyűjteményüket, a továbbiakban az Erdélyből beküldött hat gyűjtemény ismeretében vázolom. Erdélyből ugyanis nem csak az a két gyűjtés érkezett be a Kisfaludy Társasághoz, amelyek a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* hetedik és tizedik köteteként jelentek meg. Mailand Oszkár és Horger Antal gyűjteményén kívül ugyanabban a sorozatban szerette volna megjelentetni balladagyűjteményét Kanyaró Ferenc, aki 1896-ban küldte be 275 balladát és epikus éneket tartalmazó, kiadásra előkészített kéziratát.²¹ A Társaság támogatásával több éven át folytatott kutatásokat Vikár Béla Erdélyben, főleg Udvarhelyszéken és Kalotaszegen, de gyűjtött Maros–Torda megyében, Csíkban és a barcasági Hétfaluban is;²² hasonló támogatással folytathatta Mailand Oszkár is gyűjtő-

²¹ Kanyaró Ferenc: *Székely népballadák és románcok*. [1896] Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archivuma, Budapest. Jelzete: EA 2276.

²² Vikár Béla erdélyi gyűjtései nincsenek elkülönítve a más régiókban gyűjtött anyagoktól. 1903-ban Vikár felvetette, hogy „már az eddig összeszedett új anyag is elégséges volna arra, hogy belőle a t. Társaság Népköltési Gyűjteményének egy újabb székely dalkötete kerüljön ki. Gyűjtésemben csaknem mindaz megvan – olvashatjuk Vikár jelentésében – amit az eddigi gyűjtők – különösen Kriza – adnak, csakhogy más és legtöbbször jobb változatokban, s ami fő: a dallamokkal együtt. Időszerűnek vélném tehát, és bátorkodnám a t. Társaságnak ajánlani, hogy gyűjtéseim válogatott darabjait – köztük a balladákat mind – a rendkívül nagyérdékű és becsü zenei résszel egyetemben lehetőleg már a jövő év során külön kötetként közzétenni méltóztassék.” (Vikár Béla jelentése a Kisfaludy Társasághoz – Budapest, 1903. május 25. *A Kisfaludy Társaság iratai, 1903–1904*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 5748–157/1903. 2–3. oldal.) Vikár javaslatát a Kisfaludy Társaság nem karolta föl, s maga Vikár sem tért többé vissza a székelyföldi kötet kiadásának gondolatához. – Vikár gyűjtései már eleve fragmentálódtak, mert a zenei gyűjtés fonográfhengereit, s az azokhoz társuló támlapokat a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kellett átadnia, a lejegyzett szövegek

munkáját 1907–1908-ban, aminek eredményeként elkészült a Mailand-gyűjtemény máig kiadatlan második kötete.²³ Ugyancsak a Kisfaludy Társaság támogatásával gyűjtött egy kötetre való udvarhelyszéki mesét Jakab Miklós a 20. század elején.²⁴

A két megjelent és négy kiadatlan gyűjtemény, valamint a hozzájuk kapcsolódó gyűjtési beszámolók, levélváltások arról győznek meg, hogy a Kisfaludy Társaság továbbra is kitartott korábbi elvei/elvárásai mellett. Ezek az elvárások hat pontban foglalhatók össze:

1. Továbbra sem tartotta fontosnak, mi több, elutasította a változatok közlését. Ennek következtében a gyűjtők eleve úgy küldték be gyűjteményeiket, hogy nemcsak azokat a változatokat selejtezték ki, amelyek gyűjtési körzetükből több helyről előkerültek, de azokat is, amelyeknek korábban valahol nyomtatásban már megjelent változata. A Társaságnak ez a kívánalma, mármint az, hogy csak olyan szövegtípusokat tartalmazzanak a kötetek, amelyeknek addig nyomtatásban nem jelent meg változata, sok gondot okozott a gyűjtemények összeállításainak. Rengeteg időt és energiát pazaroltak arra, hogy hajkurásszák adataik esetleges nyomtatott változatait. Erről vall Mailand Oszkárnak egy 1903. április 8-án keltezett levele. „Gyűjtés közben a tavalyi jelentésemben kifejtett irányelvekhez és szempontokhoz ragaszkodtam – olvashatjuk a levélben –. Gyűjtöttem mindazt, ami ismeretlen, de összegyűjtöttem az ismert népdalok új változatait is. E gyűjteménybe azonban csak oly népdalokat vettem fel, melyek legjobb tudásom szerint ismeretlenek, nincsenek közölve. A tévedés azonban nincs kizárva, mert a már közölt népdalok ismételt áttanulmányozása dacára is megtörténhetik, hogy egy-két ismert népdal becsúszott a gyűjteménybe.”²⁵

egy részét a Kisfaludy Társaságnak szolgáltatta be a támogatás fejében. Az eredeti gyorsíró-sos lejegyzések Vikárnál maradtak, de feltehetően egyik intézményhez sem adta le gyűjtőútjainak teljes anyagát, már csak azért sem, mert a szövegek átírása gyorsírásból folyóírásba időigényes munka lévén, Vikár mindig késésben volt a gyűjtött anyag leadásával. – Vikár halála után hagyatéka szétszóródott, jelenleg kisebb-nagyobb részei több budapesti intézmény állományában található. A hagyaték feltárására, különböző részeinek összesítésére Sebő Ferenc és Küllös Imola tett kísérletet. Vö. Vikár–Sebő–Küllös 2009.

²³ Mailand Oszkár: *Székelyföldi gyűjtés*. Második rész. 1908. (Katalógusban: Mailand Oszkár: *Népköltészeti gyűjtés*. Székelyföld) Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA 1944.

²⁴ Jakab Miklós: *Székely népmesegyűjtemény*. Udvarhely megye, 1903. Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA 3631.

²⁵ Mailand Oszkár levele és jelentése a Kisfaludy Társasághoz – Déva, 1903. április 8. A *Kisfaludy Társaság iratai, 1903–1904*. MTA Kézirattára. Jelzete: Ms 5748–141/1903.

Mailandnak a második kötet összeállítása során is azoknak a szövegeknek a kiszűrése okozta a legtöbb gondot, melyeknek voltak/lehettek nyomtatott változatai. „Mellékelve tisztelettel terjesztem be az ez évi gyűjtésemről szóló jelentésemet” – kezdi 1908. április 20-án írt levelét. Majd így folytatja: „Sajnos, késtem egy kissé, de az anyag kiválasztása, megrostálása évről-évre nagyobb nehézségeket okoz, nagyobb gondosságot igényel, s így e nagy anyaggal csak most készülhettem el.”²⁶ A második kötet kiadása – amelyet 1909-re terveztek – gyaníthatóan azért is csúszott egyre tovább, s maradt el végül, mert a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* szerkesztője újabb és újabb változtatásokat sürgetett. A legdöbbenetesebb az, hogy a selejtezést a sorozat új szerkesztője, Sebestyén Gyula is megkövetelte: átdolgozásra, a jegyzetek kiegészítése és a fölösleges változatok kiszűrése végett visszaküldte Mailandnak gyűjteménye második kötetét. Az elvárásoknak megfelelni kívánó gyűjtő azonban egyre tanácstalanabban és elbizonytalanodva próbált eleget tenni a szerkesztői kívánalmaknak. „A gyűjteményt Nagyságod kívánsága szerint átnézem, az eddigi gyűjteményekkel még egyszer összehasonlítom, és a szükséges jegyzetekkel kiegészítem – írta 1911. november 7-i levelében Sebestyén Gyulának. – Óhaj-tása szerint a lényegtelen változatokat is kihagyom a gyűjteményből. Úgy gondolom, hogy azon változatokról van szó, amelyekben a változat alap-gondolata a törzsszöveg (az eddigi gyűjteményekben már közölt régibb szöveg) gondolatmenetével feltűnően egyezik; de nem azon változatokról, amelyekben valamely új, a lényegét módosító, az ismert gondolatot új szemszögbe helyező, új vonással gazdagító, etnológiailag is becses, a szé-kely népet jellemző gondolat is fordul elő. Erre vonatkozólag igen kérem Nagyságodat, kegyeskedjék egy néhány, Nagyságod által lényegtelennek vélt s így a gyűjteményből kihagyandó változatot kijelölni, hogy ezekből okulva tisztábban lássak, s Nagyságod kívánságának jobban megfelelhessenek.”²⁷ Nem tudjuk, kapott-e Mailand eligazítást Sebestyén Gyulától, azt viszont igen, hogy a gyűjtött szövegek nyomtatott változatait nemcsak a jelentős folklórkiadványokban kellett nyomoznia, de mára már ismeretlen vagy alig ismert gyűjtők/szerzők köteteiben is. Mailand egyik követke-

²⁶ Mailand Oszkár levele a Kisfaludy Társasághoz – Déva, 1908. április 20. *A Kisfaludy Társaság iratai – 1908–1909*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms.5750 – 111/1908.

²⁷ Mailand Oszkár levele Sebestyén Gyulához – Déva, 1911. november 7. *Sebestyén Gyulának írt levelek*. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 4307 / 321

zó leveléből idézünk: „Gyűjteményem átnézése közben selejteztem, s közben a Népk. Gyűjt. IV., V., és VIII. köteteit is újból átnézve több kiegészíteni valót találtam. Figyelmeztet Nagyságod, hogy még több gyűjteményt kell átnéznem. A lényegesebb gyűjteményeket annak idején átnéztem, tanulmányoztam. Igaz azonban, hogy több előttem ismeretlen gyűjtemény létezik. Hibáztam, hogy nem tulajdonítottam nekik nagyobb fontosságot. Ezek: Székely Sándor »Szerelmi népdalok«, Tréfás Népdalok. – Dr. Kiss Áron »Gyermekjátékok Gyűjteménye« – Molnár Jenő »Kaszárnyai Nóták« – Magyar János »Költeményei«, Berki János »Költeményei«. Nagy hálára kötelezne Nagyságod, ha ezen rendelkezésére álló gyűjteményeket nekem elküldetné.”²⁸ Mindezek után aligha csodálkozhatunk azon, hogy a második kötet bevezető tanulmányában Mailand hosszasan érvel amellett, hogy szükségesnek tartja a *Mennybe vitt leány*, és több más klasszikus ballada újabban előkerült változatának közlését: „Felvettem a változatokat e gyűjteménybe, mivel felfogásom szerint mindaddig, amíg a gyűjtés bizonyos irányban, valamely, a nép lelkéből nőtt s költőileg feldolgozott tárgy körén belül nincs lezárva, s az eddig összegyűjtött anyag összehasonlító tanulmányozása nyílt kérdésekkel áll szemben, s még újabb adatokra vár, minden egyes változat, amely csak egy adattal is gazdagítja az eddig összegyűjtött anyagot, vagy az eddigőtől elütő feldolgozásról tanúskodik, értékes adat, amelyet félredobnunk nem lehet. A változatok gyűjtése, értékelése közben azonban éles kritikával kell eljárunk, egyrészt nehogy már ismertet közöljünk, másrészt nehogy értékest mellőzzünk könyvelműen.”²⁹

Feltehetően a változatok közlésének elutasítása miatt kellett változtatnia Horger Antalnak is gyűjteménye eredeti koncepcióján. 1904-ben Horger úgy tájékoztatta a Kisfaludy Társaságot, hogy gyorsírással lejegyzett gyűjteménye annyi mesét tartalmaz/tartalmazhat, hogy kívánatos volna belső mikrorégiók szerint három külön kötetben közreadni a hétfalusi csángók meséit. „A hétfalusi csángók közt folytatott nyelvjárási tanulmányaim rendjén felhasználtam az alkalmat arra is, hogy népmeséket

²⁸ Mailand Oszkár levele Sebestyén Gyulához – Déva, 1912. január [?] 21. *Sebestyén Gyula levelezése*. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA 13148/M. 3214–3215lap/1763. sz.

²⁹ Mailand Oszkár: Bevezetés. [Datálása: 1910. október 22.] In: Mailand Oszkár: *Székelyföldi gyűjtés*. Második rész. (Katalógusban: Mailand Oszkár: *Népköltészeti gyűjtés*. Székelyföld, 1908). Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA 1944. 17. lap

gyűjtsek – olvashatjuk Horger levelében –. Gyűjtés közben aztán eszembe jutott, hogy milyen érdekes dolog volna egy ilyen kisebb területnek, ami-lyen, pl., ez a hét csángó falu, lehetőleg minden meséjét összegyűjteni. Nagy-nyon tanulságos volna ez a vállalkozás, mert a nép elbeszélő költészetének tartalmában és formában való rendkívüli gazdagságáról adna megbízható felvilágosítást [...] Minthogy azonban e terv megvalósíthatóságában nem igen bíztam, és más irányú tudományos foglalkozásom is elvont a gyűjtés munkájától, két-három évvel ezelőtt felhagytam vele. Így is van azonban már száznál több csángó mesém, s tekintve azt, hogy csak az egy *Pürkerec* községből való ötven darab, bizonyos vagyok benne, hogy még jó sokat lehetne gyűjteni. Az anyag érdekességére és a forrás bőségére vonatkozó tapasztalataim alapján úgy gondoltam, hogy legalább is három kötetre valótl lehetne kiadni. Az elsőben csak pürkerecieket, a másodikban a Zajzonból és Tatrangból, a harmadikban az úgynevezett Négyfaluból (Bácsfalu, Tü-rkös, Csernátfalu, Hosszúfalu) valókat.³⁰ A történet további része ismert, és nem szorul kommentárra: Horger Antal gyűjteményéből végül egy kö- tetben 53 mese jelent meg.

2. Mesék esetében nemcsak a változatok miatt kellett megtizedelni a gyűjtéseket. A rosszul elmondott, az epizódokat ügyetlenül összefűző vagy nyelvi megformáltságukban szegényes, fakó meséket ugyanúgy nem tar- totta közlésre érdemesnek a Kisfaludy Társaság, mint azokat a szövege- ket, amelyekbe beszüremkedtek a mindennapi élet valóságának elemei. Mailand Oszkár egyik jelentésében mesegyűjtő eredményeiről így tájé- koztatta a Társaságot: „Több mesét gyűjtöttem, de ezek közül csak négyet vettem fel e gyűjteménybe, mert ezek, noha van bennök egy néhány, már közlött mesékben előforduló tipikus elem, a mesefűzés, nyelvezet és sa- játos népies előadásmódor tekintetében újak, jellemzők. – Becsesek ezek azért is, mert összefüggő, az események előadásában rendszert tartó és következetes mesét már alig találunk s a sors kiváló kegyeltjének tekint- heti magát a gyűjtő, ha egy jó mesemondóra akad. Húsznál több mesét jegyeztem fel az idén is, de sajnos, ezek nagy része töredékes; mesefűzé- sük zilált, az események előadása hiányos, nyelvezetükön pedig meglát- szik, hogy iskolát járt emberek módosították. A színtelen nyelvezet mel- lett lépten-nyomon érezzük, hogy majd itt, majd amott hiányzik, kiesett

³⁰ Horger Antal levele Vargha Gyulához – Brassó, 1904. június 8. MTAK Kézirattára. Jelzete: Ms 1017/ 226.

valami.”³¹ Jakab Miklós pedig arra panaszkodik 1903-as jelentésében, hogy az általa gyűjtött mesékben a varázslatos tündérvilág helyett egyre erőteljesebben van jelen az emberek mindennapi gondja-baja: „... Esténként a fonókban járja még az ének és »beszéd-mondás«. – A végét járja... A napi munkában elgyötört test este pihenni vágyik és a mindennapi kenyéren töprengő agy képzelme nem csapong. Mind jobban érzik ez napról-napra a népképzelem szülte alkotásokban, melyekben nem szerepelnek többé hármás aransarkon forgó arany várak csengő ezüst harangokkal s aranyveretes rézkapukkal, hanem a hétköznapi emberek ügyét-baját, vesződségét tárgyalják. Így a lövétei ember hat fián a király segít, másképpen nem tudná felnevelni őket. Már nem tündéresszony, kinek holdvilágos tavaszi éjjelen az illatos erdőben elakad szekere, hanem földi ember: a király. Ez sem csak úgy. Hanem mert a hat nagyobb fiú már fegyverrel szolgálta, segíti a hat kisebbet is, hogy azok is felnevelkedhessenek fegyverviselésre. A »prókátor« drágasága juttatja eszébe a lövétei embernek, hogy személyesen forduljon a királyhoz.”³²

3. A selejtezés kívánalmá kiterjedt a folklórszövegek szalonképességére is. Jakab Miklós például arról tesz jelentést, hogy a beküldött mesék számát megkétszerezte volna, de a túl „póriás” szövegeket kihagyta gyűjteményéből.³³

4. Abból kiindulva, hogy Vikár Béla hosszasan érvelt amellett, hogy gyűjteni és publikálni kellene a népköltészet újabb képződményeit is,³⁴ figyelembe kellene venni a félnépi- és közköltészeti adatokat is, mert fontos információk hordozói lehetnek, arra következtetünk, hogy a Kisfaludy Társaság ilyen vonatkozásban is sorompókat állított a gyűjtőkkel szemben.

³¹ Mailand Oszkár: Jelentés. A székely népdaloknak és népmeséknek a Kisfaludi[!] Társaság megbízásából és kegyes segélyével az 1902. év nyarán eszközölt gyűjtéséről. A *Kisfaludy Társaság iratai, 1903-1904*. MTA Kézirattára. Jelzete: Ms. 5748 – 141/1903, 6. lap

³² Jakab Miklós jelentése a Kisfaludy Társaságnak mesegyűjtő munkájáról. Budapest, 1903. október 31. In: Jakab Miklós: *Székely népmesegyűjtemény*. Udvarhely megye, 1903. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA. 3631. 192. lap

³³ Jakab Miklós levele a Kisfaludy Társasághoz – Székelyudvarhely, keltezetlen. In: Jakab Miklós: *Székely népmesegyűjtemény*. Udvarhely megye, 1903. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA. 3631. 189–190. lap

³⁴ L. Vikár Béla levele a Kisfaludy Társasághoz – Budapest, 1900. február 20. A *Kisfaludy Társaság iratai*. 1896–1900. MTA Kézirattára. Jelzete: Ms 5746 – 11/1900.

5. A közölhetőség érdekében továbbra is elfogadott és bevett gyakorlat volt a szövegkorrekció esztétikai kritériumok alapján. Mivel az eredeti lejegyzéseket többnyire nem ismerjük, a gyűjtők szövegekbe való beavatkozásait nehéz nyomon követni. Van azonban egy olyan gyűjtemény, a Kanyaró Ferencé, amelynek balladáit nemcsak a Kisfaludy Társasághoz beküldött kéziratból ismerjük, de azokból az eredeti lejegyzésekből is, melyek Kanyaró diákgyűjtőinek szorgalmát dicsérik. A diákkéziratok és a véglegesített balladagyűjtemény darabjainak összehasonlításából az derül ki, hogy Kanyaró következetesen kijavította a ritmushibákat, kiegészítette a csonka vagy romlott sorokat, betoldott vagy kihagyott sorokat attól függően, hogy miként tagolhatta szabályos versszakokra a szöveget.

6. A Kisfaludy Társaságot egyáltalán nem érdekelték azok a kiegészítő információk, amelyek az adatközlőkre, a gyűjtés körülményeire, a népköltészet életére, a folklóradatok vándorlására, a folklórhagyatékot őrző vagy éppen elhagyó közösségekre vonatkoztak. Pedig a gyűjtők – jelentéseik, beszámolóik tanúsága szerint – sok érdekes megfigyeléssel tudták volna kiegészíteni gyűjtéseik pusztá szövegállományát. A szöveghasználat kontextusa annyira nem érdekelte a Kisfaludy Társaságot, hogy amikor Réső Ensel Sándor az általa gyűjtött magyar népszokások második kötetének kéziratát kiadás végett felajánlotta a Társaságnak, azzal utasították el, hogy „a népszokások közlése kívül esik a Kisfaludy Társaság munkásságának körén”. „Ensel Sándor úr téved – rögzítette a korabeli jegyzőkönyv a társaság elnökének, Gyulai Pálnak az ellenvetését – midőn a Kisfaludy Társaság 1862. évi felhívására hivatkozik, az csak a népköltészet termékeire, s ezek közt a népszokásokkal kapcsolatos népkölteményekre vonatkozott, de nem magoknak a népszokásoknak leírására.”³⁵

A fennmaradt gyűjtemények tanúsága szerint a gyűjtők többsége igazodott a fenti kívánalmakhoz, következőképpen több szempontból is megcsonkított gyűjteményeket nyújtottak be a Kisfaludy Társasághoz. Ezek a gyűjtések azonban – még ha nem is jelentek meg – szerencsénkre fennmaradtak. A kiostált anyag viszont nyomtalanul eltűnt, vagy ismeretlenül lappang valahol a gyűjtők hagyatékában. Azoknak a gyűjtőknek pedig, akik valamiért nem tartották be a „játékszabályokat”, esélyük sem

³⁵ Jegyzőkönyv a Kisfaludy Társaság 1896. november 25-én tartott rendes havi üléséről. *A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei. 1895–1897.* Kézirat a MTA könyvtára kéziratárában, Jelzete: Ms 5774. 121. pont.

volt arra, hogy gyűjteményük a Kisfaludy Társaság sorozatában megjelenjék. Pedig ezek a gyűjtések mutatják meg igazából a századforduló éveinek folklóráját a maga teljességében: Kanyaró Ferenc kollektója például az erdélyi népballada 19. század végi állapotát, klasszikus és új balladák, ponyvai szövegek és búcsúztató énekek egymás mellett élését, variálódási képességét, földrajzi elterjedtségét mutatja meg. Vikár Béla székelyföldi gyűjtése pedig dallam és szöveg szoros egységében tárja elénk mindazt a költészeti anyagot, amely Udvarhelyszék szájhagyományában forgalomban volt.

Mindent összevetve, elmondhatjuk, hogy a Kisfaludy Társaság századforduló körüli tevékenységét egyszerre jellemezték pozitív és negatív tulajdonságok. Kétségtelenül hasznos és pótolhatatlan munkát végzett a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* köteteinek kiadásával, de valahol gátat is vetett a szöveg- és dallamfolklór szakszerű vizsgálatának. A népköltészet kutatása a századforduló körüli években olyan helyzetbe került, melyet a „két szék között a pad alatt” szólással jellemezhetünk: a Néprajzi Társaság még nem vállalta fel a folklórvizsgálatokat, a Kisfaludy Társaság pedig már nem tudott megfelelni a kor követelményeinek.

Szakirodalom

KÓSA László

1989 *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889–1989)*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest

MNGY = *Magyar Népköltési Gyűjtemény (1872–1924)*

I. *Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből*. Szerkesztették Arany László és Gyulai Pál. Pest, 1872.

II. *Csongrád megyei gyűjtés*. Szerkesztette Török Károly. Pest, 1872.

III. *Székelyföldi gyűjtés*. Gyűjtötték Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek és Sebesi Jób. Budapest, 1882.

IV. *Regös-énekek*. Szerkesztette Sebestyén Gyula. Budapest, 1902.

V. *A regösök*. Írta Sebestyén Gyula. Budapest, 1902.

VI. *Somogy megye népköltése*. Gyűjtötte Vikár Béla. Budapest, 1905.

VII. *Székelyföldi gyűjtés*. Gyűjtötte és szerkesztette Mailand Oszkár. Budapest, 1905.

- VIII. *Dunántúli gyűjtés*. Gyűjtötte és szerkesztette Sebestyén Gyula. Budapest, 1906.
- IX. *Népmesék Heves- és Jász–Nagykun–Szolnok-megyéből*. Gyűjtötte Berze Nagy János. Jegyzetekkel kísérte Katona Lajos. Budapest, 1907.
- X. *Hétfalusi csángó népmesék*. Gyűjtötte és jegyzetekkel kísérte Horger Antal. Budapest, 1908.
- XI–XII. *Vadrózsák*. Székely népköltési gyűjtemény. I–II. Szerkesztette Kriza János. 2. kiadás. Budapest, 1911.
- XIII. *Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye*. Szerkesztette Kálmány Lajos. Budapest, 1914.
- XIV. *Nagyszalontai gyűjtés*. Gyűjtötte a Folklore Fellows Magyar Osztályának nagyszalontai gyűjtőszövetsége. Kodály Zoltán közreműködésével. Szerkesztette Szendrey Zsigmond. Budapest, 1924.

OLOSZ Katalin

2011 Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején. In: *Uő: Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 9–70.

SEBŐ Ferenc

2006 *Vikár Béla népzenei gyűjteménye*. Hagyományok Háza, Budapest

VIKÁR Béla

1891 Somogyi tanulmányutamról. A társaság 1890. novemberi ülése elé terjesztette Vikár Béla. *Ethnographia* II. (3–4) 118–123. Ua. In: Sebő 2006: 197–200 és 213–214.

1899 Somogy megye népköltése. *Ethnographia* X. (1) 25–34. – Ugyanaból részlet In: Sebő 2006: 214–217.

1901a Magyar folklora. *Budapesti Napló*. február 1. 1–2.

1901b Élő nyelvemlékek. Vikár Béla felolvasása a magyar néprajzi társaságban, 1901. október 16. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője [Néprajzi Értesítő] – Az Ethnographia melléklete*. II. (8) 131–142. – Ua. In: Sebő 2006: 217–227.

VIKÁR Béla – SEBŐ Ferenc – KÜLLŐS Imola

2009 *Vikár Béla népzenei és népköltési gyűjteménye. I. munkafázis. Szöveg – hang – kép*. Szerkesztette Sebő Ferenc. A szöveget gondozta, a jegyzeteket és a szómagyarázatokat írta Küllős Imola. DVD. Budapest, a Hagyományok Háza, a Néprajzi Múzeum és a MTA Zene-tudományi Intézet közös kiadványa.